

Dudás Róbert Gyula

*Magyar papok szerepvállalása az amerikai
közéletben*

Az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában 1825 és 2018 között több mint 1000 római és görög katolikus magyar pap teljesített szolgálatot. Ezek jelentős része a történelmi Magyarország területéről vándorolt ki, nagyjából 150 lelkipásztor pedig már ott született. Már az a társadalmi különbség, hogy egy részük eleve amerikai / kanadai állampolgár volt, másik részüknek pedig 5–10, sőt akár több évet is kellett várnia az állampolgárságra, számos esetben befolyásolta azt, hogy egy-egy pap, a konkrét lelkipásztori munka mellett – illetve esetenként helyette – mennyire tudott részt venni a közéleti, politikai, gazdasági, vagy tudományos életben. Ezt jól mutatja, hogy az 1945 után kiérkező lelkipásztorok bizonyos szinten hátrányból indultak, hiszen ellentétben korábban kiérkező vagy pedig már ott született kollegáikkal – a legtöbb esetben – kényszerből választották otthonuknak az Amerikai Egyesült Államokat, illetve kisebb rész-

ben Kanadát.

Mielőtt megvizsgáljuk azt, hogy egy-egy adott pap milyen szerepet tudott ebben a számára valószínűtlenül idegen környezetben betölteni, vizsgáljuk meg a közélet fogalmát. A magyar nyelv értelmező szótára szerint a közélet *„azon emberi tevékenységek és folyamatok összessége, amelyek az egész népközösség állami, politikai életével, elsősorban az állami vezető szervek és hatóságok munkájával, működésével kapcsolatosak”*.¹

Ha csak eme szűk értelmezés szerint tesszük fel a kérdést, hogy vajon vettek-e részt magyar papok a közéletben, majdnem egyértelműen azt válaszolhatjuk, hogy nem. S ebben az esetben a közéletet – egyes vélemények szerint – elég leszűkítve használjuk, mivel gyakorlatilag a politikát értjük alatta. Ez alapjában helyes is, hiszen, mint ahogy a vizsgált időszakot jóval meghaladva 2017-ben Beer Miklós váci megyéspüspök fogalmazott: *„Amikor egy pap elkötelezi magát egy párt mellett, az azt is jelenti, hogy ő csak annak a pártnak a szimpatizánsait tekinti híveinek, és ez egy nagyon nagy hiba. Nekünk minden emberhez küldetésünk van. Fölötte kell, hogy maradjunk a napi pártpolitikai ügyeknek.”*²

Viszont az előbb idézett kéziszótár ezért a szó jelentését kiegészíti, miszerint a (közélet) *„a közösség politikai, társadalmi élete, tevékenysége, életviszonyai”*. Ha ebben az értelmezésben vizsgáljuk a közéleti szerepvállalást, akkor kijelenthető, hogy a papnak már a papi élete maga egyfajta közéleti szerepvállalás. Azt, hogy egy adott pap ezt a közéleti szerepvállalást milyen módon éli meg, számos kérdéstől függ, függött. Egy ilyen kérdés az adott személy habitusa, hozzáállása a saját maga pap-ságához. Miközben kutattuk azon lelkipásztorok életét, akik – önként vagy kényszerből – a tengerentúli szolgálatot választották, mindenféle itthon is felismerhető „paptípusra” találtunk példát. Voltak „nyüzsgő”, minden szolgálati helyükön tempomot építő papok, voltak zárkózott, szinte némaságot fogadó, szerzetesrendbe elvonuló lelkipásztorok. Voltak lelkes, már-már karizmatikus atyák, s voltak kiégett papok is, hiszen emberekről beszélünk, s nem egy atyánál jelentkeztek a burnout szindróma tünetei, az „az állapot, amikor az egyébként motivált, érzelemgazdag

¹ A magyar nyelv értelmező szótára (2018) <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kozelet-39192/?list=eyJmaWx0ZXJzIjoeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZShpa29ub2tfMUJFOEIiXX0sICJxdWVyeSI6ICJrXHUwMGY2elx1MDB-LOWxldCj9>

² BEER MIKLÓS: *Egy papnak a napi pártpolitika fölött kell maradnia* (2018) http://hvg.hu/itt-hon/20180115_beer_miklos_szeged_csanadi_egyhazmegye_kipredikalas

személyiség telítődik azokkal a problémákkal, amelyek nap mint nap jelentkeznek tevékenységében”³ És egyszerűen képtelenné lesz akár a papi tevékenység folytatására is. S itt tisztáznunk kell egy fontos kérdést. Henry Morton Robinson *A bíboros* című könyvében a főhős megkérdezi a ministránsát, aki éppen bejelenti neki, hogy pap szeretne lenni, hogy szerinte ki is a pap. S a gyermek azt válaszolja, hogy szerinte valami szent.⁴ Gyermeki, mondhatni világi elgondolás, mert a pap, bár a természetfeletti titkok hordozója, valójában nagyon is emberi. Gondokkal, örömekkel, kíváncsisággal, kiégéssel, mindennel. S mint a kíváncsiság hordozója számos atyának volt a papi tevékenység mellett egyéb elfoglaltsága. Jelen írásunkban ezeket az „elfoglaltságokat” szeretnénk kifejezetten megvizsgálni, ezzel is bizonyítva azt, hogy a Magyarországról származó római és görög katolikus papok mennyi mindent hozzáadtak választott új országuk, valamint ezáltal az egész emberiség javához. Természetesen nem tudunk mind a kilencszáznál valamivel több magyar papról írni, hiszen az meghaladná e folyóirat kereteit. Csak néhány atyát említünk meg, még az sem biztos, hogy a legismertebbeket, viszont olyanokat, akik a saját lelkipásztori munkájuk mellett maradandót alkottak. Természetesen felmerül a kérdés, hogy mi is az igazán maradandó? Erre keresztény emberként azt válaszolhatjuk, hogy igazi maradandó tett, ha valaki üdvözülni. A katolikus egyház pedig a szentté avatás keretében mondja ki valakiről, hogy Isten színe látására jutott. Az erre vonatkozó eljárás két, korábban az USA-ban szolgált atyánál van folyamatban, mind a ketten ferencesek és vértanúk voltak: Hajnal Zénó OFM (Vaskó, 1900 – Gyékényes mellett, 1945. április 1.) és Kiss László Szaléz OFM (Szeged, 1904. július 27. – Sopronkőhida, 1946. április 18. v. október 20., más forrásban: 1947. január 8.)

FELFEDEZŐ MAGYAR PAPOK

Már Amerika felfedezése után aránylag rövid időn belül megjelentek magyar papok, még hozzá magyar jezsuiták az amerikai kontinenst kutatva. Az egyik első ilyen magyar pap Koncság Ferdinánd (Varasd, 1703. december 2. – Mexikó, 1758.

³ ÓNODY SAROLTA: Kiegészítő tünetek (burnout szindróma) keletkezése és megoldási lehetőségei. *Új Pedagógiai Szemle* 2001. május, p. 80.

⁴ Vö. HENRY MORTON ROBINSON: *A bíboros*. Szent István Kiadó, Budapest, 1988.

szeptember 10.) volt. Ő 1730-ban érkezett a mai Mexikó területére, és bejárta az addig ismeretlen Colorado folyó völgyét, az Arizonai-sivatagot, s gyakorlatilag a mai Új-Mexikó területét. Neki köszönhető, hogy bebizonyosodott, Kalifornia nem sziget, hanem csak félsziget.

Még egy – ha nem is ilyen jelentős – felfedező papról szeretnénk itt megemlékezni. Solymos Oszkár esztergomi egyházmegyes pap volt, 1872-ben született és 1938-ban hunyt el Kanadában. Számos helyen volt az USA-ban és Kanadában is plébános (legalábbis magyar lelkész, de ebben az időszakban az USA-ban nem vették komolyan az egyházi funkcióra való kinevezések kérdését), de a lényegesebb, hogy folyamatosan Ohio, Illinois és Dél-Kanada vidékét járta, s amellett, hogy leírta, milyen vidéket talált, kereste a magyarokat. Személyéről Karl May regényei juthatnak eszünkbe, mint a jó szívű, elkötelezett hős. Persze nagyon kisarkított lenne, ha csak ezt a két papot említenénk meg, hiszen ennek az időszaknak a papjai számos esetben tettek hatalmas vándorutakat, hogy az „elveszett magyarokat megtalálják”.

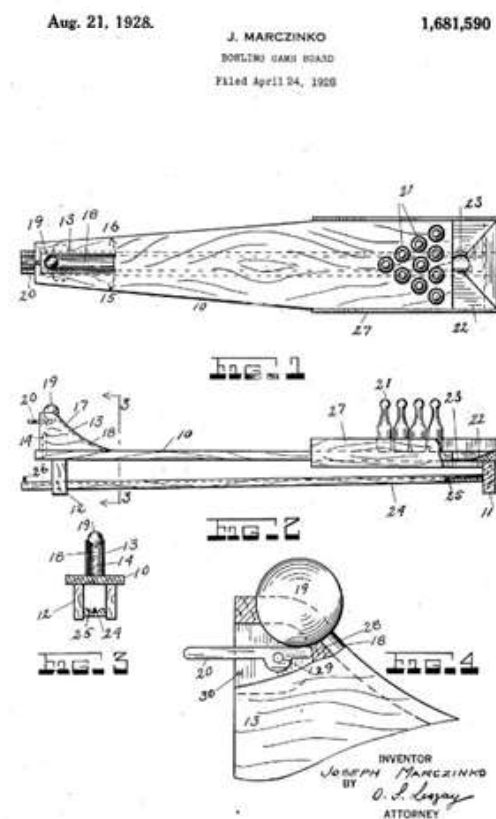
Legismertebb közöttük Böhm Károly,⁵ aki az első, hivatalosan magyarországi püspök által kiküldött, letelepedés szándékával érkező magyar pap volt. Ő clevelandi (mely az Egyesült Államok észak-nyugati részén, Ohio államban található) székhelyétől számítva több mint 1000 km-es pasztorációs utakat tett meg, a kor közlekedési eszközeit, lovat, szekeret, valamint – mint az apostolok – a két lábát is igénybe véve. Nem véletlenül nevezték kortársai és utódai az amerikai magyarok apostolának. Utazásaik egyértelműen hozzájárultak több földrajzi felfedezéshez is.

FELTALÁLÓ MAGYAR PAPOK

Két olyan magyar lelkészről van tudomásunk, aki olyan szabadalmat jelentett be amerikai tartózkodása alatt, mely a mai napig érvényesen fennáll. Érdekesség, hogy mind a kettő a szabadidős tevékenység megkönnyítéséhez kapcsolódik. Marczinkó József (Sátoraljaújhely, 1878. december 24. – Toledo, OH, 1935. június 28.) 1928-ban United States Patent 1681590 számon saját szabadalmat nyújt be, Bowling game

⁵ KÁRPI FERENC Á.: *Böhm Károly pápai prelátus élet- és korrajza, 1885–1907*. Cleveland, 1991.

board (Bowling

1. kép: Marczinkó József találmányának sematikus rajza. Forrás: United States Patent and

⁶ VAS LÁSZLÓ – KERKAYNÉ MACZKY EMESE – DUDÁS RÓBERT GYULA: *A passaici Szent István római katolikus magyar templom története*. Domaszék, 2015. p. 12.

Trademark Office

A másik feljegyzett találmány sokkal inkább elterjedt és a maga módján sokkal inkább hatással van emberek százainak hétköznapijaira. Unger Lajos (Peresznye, 1887. augusztus 25. – ? 1950 körül) 1926-ban jelentett be szabadalmat a mai napig használatban lévő cigarettapapír összetételére. Tanulmányában komoly gyakorlati érzékkel, különféle anyagok összekeverésével hozott létre, a leírása szerint élvezhető minőségű cigarettapapírt. Szabadalmának azonosítója: US001605085.⁷

POLITIZÁLÓ MAGYAR PAPOK

Bár írásunk elején teljesen egyetértően idéztük Beer Miklós püspök szavait, mégis fontos, hogy megemlékezzünk a politikai életben aktívan részt vevő atyákról. Kutatásaink alapján négy olyan atya szolgált későbbi életében az USA-ban vagy Kanadában, aki korábban a magyar parlament képviselője volt.⁸ Rajtuk kívül a helyi politikában nagyjából 20 fő vett részt. Ez mondhatni teljesen természetes, hiszen számos pap volt magyarországi szolgálata alatt iskolaigazgató, aki szinte automatikusan a helyi képviselőtestület tagja lett.

A politikai szerepvállalás nem minden esetben járt elismeréssel. Ilyen helyzetbe került Járdánházi Kovács Lajos, aki – miután a nemzetiségi villongások ellen lépett fel – kegyvesztetté vált, s 1905-ben kényszerből az USA-ba távozott, majd 13 évvel később ott halt meg.

1945 után az esetleges korábbi politikai szerepvállalás számos esetben a menekülés legfőbb oka volt. Németh Kálmán Gellért atyát távollétében ítélték halálra, mivel az itthoni állapotokról információkat adott az amerikai illetékeseknek. Szintén halál várt volna itthon Végvári Vazul ferences szerzetesre, akit 1956-os tevékenysége miatt ítélték el. Ő mint a Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnöke is szolgált USA-ba való érkezése után. 1959. november 4-én az Egyesült Nemzetek szovjet delegációjának épületében felajánlotta, hogy hajlandó magyarországi bíróság elé állni 1956-os tevékenységéért, ha a hasonló vádak alapján kivégzésre váró magyar fiatalokat a kommunista hatóságok szabadon engedik és a Nemzetközi Vöröskeresztnek átadják. „Felajánlását” nem fogadták el, később 1997-es hazatelepüléséig számos helyen lelkipásztorkodott, valamint az Amerikai Katolikus Püspöki Kar Bevándorlási Bizottságának tanácsadójaként próbált segíteni – többek között – a magyar lelkipásztorokon.⁹

⁷ Google Patents (2018) <https://patents.google.com/patent/US1605085A/en?inventor=Unger+Louis>

⁸ Hock János, Közi-Horváth József, Varga Béla, Zákány Gyula.

⁹ Elhunyt Végvári Vazul ferences szerzetes. *Magyar Kurir* (2018) <http://www.magyardurir.hu/hirek/>

Az országból való távozása után kifejezett politikai tevékenységet egy atya végzett, egész amerikai tartózkodása alatt. Ő Varga Béla¹⁰ volt, az 1945-ös Nemzetgyűlés elnöke, aki azon kivételek közé tartozik, akik nem hagytak fel a politizálással, ellenben hagyományos, plébániához kötődő lelkipásztori tevékenységet nem végeztek. Neki lehetősége nyílt rá, hogy az 1990-ben újonnan megválasztott demokratikus Országgyűlés alakuló ülésén beszédet mondjon.¹¹

PÜSPÖKI MÉLTÓSÁGRA EMELT MAGYAR PAPOK

Már a kezdetektől fontos, mondhatni „lobbi”-tevékenység zajlott, hogy a különféle nemzetiségi templomokat vegyék ki a helyi püspökök hatásköre alól. Ennek egyik fő oka a nemzetiségekhez való hozzáállás volt. Nehézséget jelentett, hogy a hivatalos egyházi vezetés mind az anyaországban, mind pedig az USA-ban nem állt pozitív módon a migráció kérdéséhez, valamint – különösen az ír vezetésű egyházmegyékben¹² alapgondolat volt, hogy a kiérkezők ne akarjanak nemzetiségi egyházközségeket létrehozni, inkább a „nemzetiségek olvasztótégelyébe” kapcsolódva a helyi plébániát vegyék igénybe.¹³ Ennek ellentéte volt, a clevelandi püspök kérése, amelyben kifejezetten az „elhagyott hunok és magyarok” részére kért egy buzgó és méltó papot.¹⁴ A püspök iránti igény igazoltnak tekinthető, hiszen nagyjából 1,5 millió magyar, s a papi létszám csúcsán több mint 400 pap élt az USA-ban és Kanadában. Ettől függetlenül kifejezetten magyar pap püspökké kinevezése a magyar bevándorlók részére sokáig nem történt meg. Csak jóval Mindszenty József bíboros halála után nevezték ki püspököt a külföldön élő magyarok részére, viszont úgy, hogy joghatósága nem volt a magyarok felett, csak mintegy tiszteletbeli vezető szolgálhatott.¹⁵

Magyar származású püspökből hat volt, három görög és három római katolikus.

elhuny-tvegvari-vazul-ferences-szerzetes/ (Utolsó megtekintés: 2019. november 13.)

¹⁰ HAAS GYÖRGY: *A szeretet apostola volt – Varga Béla élete*. Kariosz Kiadó, Budapest, 2009.

¹¹ Országgyűlési Naplók (2018) <http://www.parlament.hu/naplo34/001/0010004.htm> (Utolsó megtekintés: 2019. november 13.)

¹² PUSKÁS JULIANNÁ: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. p. 255

¹³ I. m. 273.

¹⁴ Vö. KÁRPI FERENC Á.: i. m.

¹⁵ Ezek a püspökök az alábbi személyek voltak: Irányi László SP és Miklósházy Attila SJ. A jelenleg hivatalban lévő püspök egyházz jogilag nem független püspök, hanem a külföldi magyarok ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök. Ezáltal az ő jogi helyzete, püspökkari hovatartozása tisztázott. – Vö. *Egy szív, egy lélek. Kipke Tamás és Elmer István beszélgetése Miklósházy Attilával, a külföldön élő magyarok nyugalmazott püspökével*. Szent István Társulat, Budapest, 2009.

Közülük három (Takács Bazil görög katolikus pittsburgh-i apostoli exarchátus, Irányi László SP római katolikus és Miklósházy Attila SJ római katolikus) született Magyarországon, Dolinay Tamás pittsburgh-i görög katolikus, Pataki András passaici, majd parmai, majd ismét passaici görög katolikus, valamint Annabring József superiori római katolikus püspök már az USA-ban született.

Említésre méltó, hogy a jelenleg aktív magyar püspökök közül Szócska Ábel nyíregyházi görög katolikus püspök egy évet szolgált az USA-ban, gyakorlatilag az utolsó magyar görög katolikus papok egyikeként.¹⁶

TANÍTÓ MAGYAR PAPOK

A legjelentősebb csoport – akik a pasztoráció mellett, illetve esetenként helyette szolgáltak – az egyetemi oktatásban szolgálatot teljesítő papok voltak. Az 1945-ös változások után kisebb mértékben, de 1956 után nagy számban érkeztek olyan atyák, akik már Magyarországon is főleg a tanításban vették ki részüket. Vizsgálva a neveket, jelentős egyetemek katedráin szolgáló papokra találhatunk. Jáki Szaniszló OSB a Princeton, Gábel Asztrik OPraem, valamint Henkey-Hönig Károly a Notre Dame oktatója volt. Meg kell említenünk Nagy Anzelm OCist apátot, aki a Dallasi Egyetem matematika tanszékének volt tanára.

A fentiekből már látható, hogy több, Magyarországon „megszüntetett” szerzetesrend igyekezett a túlélését úgy biztosítani, hogy fiataljait, illetve növendékeit külföldre menekítette. Különösen nagy számban érkeztek 1945 és 1956 után az USA-ba és Kanadába a jezsuiták, akik elsődlegesen Kanadában, illetve New Yorkban (NY) telepedtek le, a ciszterciek Dallasban (TX) és Irvingben (TX), a bencések Portola Valley-ben (CA), a premontreiek Orange-ban (CA), valamint a piaristák Buffalóban (NY), Washingtonban (DC). Ezek a rendek – szemben a ferencesekkel, akik szintén nagy számban érkeztek ki – kevésbé vették ki részüket a magyar pasztorációból, elsődlegesen iskolákat alapítottak, valamint az egyetemi oktatásban vettek részt.

Amikor az oktatásban szolgáló magyar papokat vizsgáljuk, gyakorlatilag a bőség zavarával küzdünk. Volt közöttük olyan személy, akinek hatása akkora volt, hogy még a magyar – legkevésbé sem mondható szabad – egyháznak is „el kellett” ismernie érdemeit. Ilyen volt Gábel Asztrik OPraem, aki 1982-ben esztergomi egyházmegyei címzetes préposti kitüntetést kapott – s így a rendszerváltásig az egyetlen külföldön szolgáló kitüntetett magyar pap lett.¹⁷

¹⁶ Szócska A. Ábel a Nyíregyházi Egyházmegye új megyéspüspöke. *Magyar Kurir* (2018) <https://www.magyardurir.hu/hirek/szocska-abel-nyiregyhazi-egyhamegye-uj-megyespuspoke>

¹⁷ *Magyar Katolikus Lexikon* (2018) <http://lexikon.katolikus.hu/G/G%C3%A1bel.html>

Itt ebben az írásban egy, a váci egyházmegyében felszentelt, kalandos életű papot említenénk meg – ismételve, hogy a bőség zavarában vagyunk. Ő Németh Ferenc (Kecskemét, 1899. január 1. – San Francisco, CA, 1987. március 6.) volt, aki élete derekán Nimród Ferencre változtatta a nevét. Mint váci egyházmegyést szentelték fel 1924-ben, majd 1927. július 16-án belépett a jezsuita rendbe. 1929–1930 között Szegeden filozófiát tanult, majd 1932–1933 között Budapesten tanult, ahol matematika–fizika–kémia szakos diplomát szerzett. A terciát 1941-ben Firenzében végezte el. 1948-ban távozott külföldre, 1953-ig a montevideói (Uruguay) magyarok lelkesze volt, 1954–1957 között Ausztráliában volt magyar lelkesz, majd 1958–1959-ben Chieriben, Olaszországban írói tevékenységet folytatott. A jezsuita névtár szerint 1960-ban jelölt a piarista rendben, mivel egyes források szerint a jezsuitákkal megromlott a kapcsolata, és egyházmegyes papnak nem akarták átvenni. Életének ezen ideje alatt sok a bizonytalanság, mivel a piaristák adatbázisában nem szerepel. 1965 körül ismeretlen okok miatt változtatta nevét Nimródra. A San Franciscó-i Szent István-ház alapítója lett. 1984-től az Árpád Akadémia tagja volt.¹⁸ Kutatásaiban a momentumfizika érdekelte, nevéhez kötődik az általános mezőelmélet megoldása.

Élete az amerikai magyar papok életének tipikus példája. Sok kaland, sőt – mondhatni – sok lelkiileg megviselő fordulat után találta meg helyét.

Ezek a papok, akiket most megemlégettünk, s több száz társuk, akiknek nevét ma már (még) csak a kutató ismeri, jelek lehetnek a számunkra. Jelek, hogy bármi történik, „mindig glóriával zárul a zsoltár”.¹⁹

Befejezésként a leghíresebb amerikai magyar pap költőt, Tűz Tamást²⁰ szeretném idézni, akinek verse Szent István királyról²¹ szól, de ha kicsit belegondolunk akár ezekről a papokról is szólhat:

*Jól megjelölte ezt az ezredévet:
keresztel írta rá kemény nevét,
mint halhatatlan győzelmi ék.*

.....

Hát róla zengjen most a lelkes ének!

¹⁸ BIKFALVI GÉZA: *Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003*. Budapest, 2007. 165.

¹⁹ Vö. GIOVANNINO GUARESCHI: *Don Camillo és a fiatalok*. Új Ember Kiadó, Budapest, 1995.

²⁰ Makkó Lajos (Győr, 1916. április 18. - Hamilton, 1992. április 7.)

²¹ *Szegedi Piaristák* (2018) https://www.szepepi.hu/irodalom/vers/tvers/tv_016.html

*Uram, téged dicsérünk általa,
mert ő volt a te választott edényed,
apostolod; híved s a föld sava.
És ő volt ama bibliai sáfár;
kire be jó, hogy éppen rátaláltál,
midőn megvirradt napunk hajnala!*

2. kép. Tűz Tamás (születési nevén: Makkó Lajos) ²²

²² Fénykép forrása: Babel Antikvárium (2018) <https://www.babelantikvarium.hu/szerz%C5%91/t%C5%B1z-tam%C3%A1s>